

K32/22

6 1/4

1/7

s250

(15)

Tswana industries, dress, ornaments and education.

7/22

B. Mogorosi

1.

116 0-16

Ditsoalo le mekgabo

- E rile bogologolo Betsoana ba ise ba itse khai bane ba tsoala jaana: Banna ba ne ba tsoala matlalo a dipudi ba a dira marukgoe le tshega ea tlalo ja phuti kgotsa ja nku. Banna ba ne ba tle ba shoge letlalo ja phuti me ba le roke sentle ka losika 'me ba le dire tshega e e aparoang mo lothekeng hela mmele ona o sa apara. Gape ba ne ba shoga matlalo a dinku le a ditlhosi 'me ba dira dikobo tsa mokhutloang (tse di aparoang motshegare hela.) Banna ba ne ba sa itse go roka botlhe, 'me ba ba sa itseng ba direloa ke ba ba itseng 'me ba duela ka dinku. Matlalo a diphokoje ona a na a dira dikobo taa matona. 'Me le eo o ratang go di apara o na a di itirela a sa kgoreledioe ke ope. Go no go sena seaparo se se idiwang ope. Go no go na le ba ba ithutileng go sega marukgoe a matlalo a dipudi, 'me ba a rekisa mo go ba ba sa itseng go a ithokela. Borukgoe bo no bo diroa ka letlalo je le shugiloeng ja ba ja ngoaeloa sentle gore le nne boleta. Ha le se na go nna boleta, le basiwe ka ka mositshane gore le nne le hunou. Jaanong le segoe le rokoe ka losika je le otlhiloeng 'me go diroe borukgoe. Basadi ba bangoe ba ne ba itse go bo dira. Borukgoe bo no bo tsoaloe ke banna hela, 'me bo tsoaloe ha go ioa medirong. Tshega eona e ne e tsoaloe ka nako e ngoe le e ngoe hela. Basimane ba ne ba tsoala tshega le bone. Ba ne ba di direloa ke bo rrabo. Basadi
2. ba ne ba tsoala khiba ea tlalo ja phuti, phuduhudu, le ja tshepe. Ba ne ba itse go itihela khiba. Go no go shogoa letlalo 'me le lekangoa go bipa bopole le bo morago joo mosadi. Mo mmileng ba apara dikobo tsa dinku kgotsa tsa dibatana. Baroetsana bone ba ne ba tsoala makgabe a a otlhiloeng ka meletsa 'me ba a apara mo mathekeng 'me marago one a sa bipioe. Ngoetsi e ne e apara dikobo tsa mokhutloana le khiba ea phuduhudu e e kgabisitsoeng ka meletsa. Bojale bo no bo tsoala lotlhaka je le hololetsoeng mo kgoleng e e kgabisitsoeng. E ne e re ha moroetsana a batliloe a apare mesese oa tshepe oo kgabisitsoe ka matsoisa. Basimanyana ba ne ba tsoala sepe sa mosha kgotsa sa kotokoe. Ba ne ba sa itse go se dira 'me se diroa ke bo mnabo. Go no go aparoa mesese le dikobo tsa

MMM

/diphokoje.....

diphokoje kgotsa tsa ditlhosi le ha e le tsa bo nkos. Go no go roaloea ditlhoroe tsa ditlhosi le tsa phokoje le tsa manyidi. Dingaka di roala ditlhoroe tsa dinakedi le tshipa.

Mekgabo: Dilo tse di ne di ratega thata e ne e le: Meletsa, digaga le manyena. Meletsa ke makhadu a mae a ntshe, 'me a betliloe a phungoa maroba a hololeloa mo kgoleng 'me a aparoa ke basadi ba ba nyetsoeng. Ba ne ba e apara mo dithamung, mo mangoleng le mo memong. Dibaga di ne di diroa ka tsadingtsagoe 'me di hololeloa mo thamung. Manyena a ne a diroa ka digaga tse di hololetsoeng mo losikeng 'me ja shomeloa mo tsebeng. Manyena a ne a roaloea ke basadi le makgarebe. E ne e roaloea ke mongoe hela eo o ratang go roala meletsa kgotsa manyena. Dintlahatsa

3. tse di kgolo tsa Betsoana mo meriring e ne e le go o loga ka ditloa 'me o tlogeloe jalo. Betsoana ba ne ba sa itse go kama moriri. Moriri o no o sa beoloe gotoe ke mokgabo oa tlhogo mo basading. Betsoana ba ne ba se na melao e mentsi ntsi ea moriri jaaka Matebele le Bashotho. Ba ne ba sa itse go kgaola menona jaaka Maxosa kgotsa go gagola ditsebe jaaka Mazulu. Betsoana bone ba ne ba phunya matsoba a masesane hela a go ka tsenang nnale hela. Mokgabo o mongoe oa Betsoana ke go itlotsa ke letsoku le sebilo. Sebilo se ne se itlotsa ka basadi hela. Sebilo le shone se ne se itlodiwa ke basadi mo matlhong. Se ne se kopangoa le mahura gore motho a phatshime.

4. Ditiro

Dilo tse Betsoana ba ne ba di diha ka tshipi ke: Marumo, megoma, dilepe, dimoo, dithoko, dipetlo le maseka.

Letsopa: Dilo tse di diriloeng ka letsopa ke: dijana, dinkgo, dipitsa, megotsana le dibupi.

Legong: Legong le ne le diroa dikika, metshe, melamu, dithobane, mehinyana ea megoma le dipetlo le dilepe, megotsana, dintsho, mosipori le ditulo.

Sego: Sego se diroa digoana, digo, dipahana le diphego.

Boleta: Boleta bo diha diroto, dihatshe, maselo le ditlatla.

Makosti: Ona a ba sa matlalo a dikobo.

Bojang: Bo dihoa dihutshe le tlatla. Moseme: Moseme o diroa

/meseme.....

s250

meseme e e aloang le go rulela matlo. Letlalo: Letlalo le diroa ditlhako, dikgole tsa go golega dikgomo. Lentsoe: Jone le ne le diroa lelala je le silang, tshilo, tootso. Marumo a ne a diroa ke banna, 'me ba a dira ka tshipi e e ubiloeng ka mouba oa letlalo ja kgomo 'me ea besioa ka molete oa bokate. Ha tshipi e sa tlhole e le borale e diroe lerumo ka go thuloa ka lentsoe. Jaanong le loodioe ka tootse ea lentsoe 'me le diroe bogale. Marumo a ne a direloa gore go tlhajo e diphōlōhōlō le dibatana ka ona. Gape a ne a direloa go loa ka ona. Marumo one a diroa ke bathudi ba tshipi. Megoma e ne e diroa ke bathudi le eona 'me ba e rekisa mo go ba ba sa itseng go e thula. E ne e diroa jaaka petlo 'me e lomeloa

5. mo mehinyaneng ea dikgong tse di betliloeng 'me go lengoa ka eona. Dilepe le tsona di ne di diroa ke bathudi ba tshipi, 'me di sa tshoane le tsa makoa. Di ne di ntse jaaka dipetlo 'me di lomeloa mo mehinyaneng ea dikgong. Badiri ba dilo tse ba ne ba di rekisa ka dipudi le dinku. Dilepe di ne di rema ditlhare le go rema ka tsone sengoe se se ka rengoang. Gape di ne di direloa go loa ka tsone mo ntoeng. Dimao di ne di diroa ka tshipi e e looditsoeng gore e nne tsheane, 'me e diroe ntlha e e bogale. Tiro ea lomeo ke go roka dikobo le dikgole tsa ditlhaka. Thoko eona e kima go heta loma kgotsa lemao. Eona e lomeloa mo logongnyaneng 'me go rokoa ditlhako le dithebe ka eona. Petlo eona e direloa go betla dikgong le go hala matlalo a diphate ka eona. Le eona e ne e diroa ke bathudi hela. Maseka a ne a diroa ke bathudi ba ba ithu-tileng go a dira 'me ba a sidila ka dinaka tsa dikgomo 'me ba a rekise. Dijana di ne di diroa ka letsopa je le sidiloeng 'me ja utisioa 'me go bopioe sijana. Ha se sena go oma se besioe mo molelong gore se nne thata. Dijana di ne di diroa ke basadi ba ba itseng go bopa ka letsopa. Dijana di ne di diroa matlaba 'me di na le marago a di dulang ka ona gore di se ka tsa oa. 'Me molomo oa sijana ga o motonna thata. Dinkgo tsona di ne di diroa di tonna 'me melomo ea tsona e diroa menyenyane. Sijana se direloa go tshela bojaloa kgotsa mashi a bodila. Nkgo eona go ga metai. Pitsa le eona e ne e diroa ka letsopa 'me e apaea dijo. Megotsana

6/eona e ne.....

MMM

6. eona e ne e diroa jaaka dikotlele 'me go jelo a mo go eona. E ne e na le megala mo dithoko gore motho a itse go e tshoara. Banna ba ne ba sa itse go bopa ka letsopa. Basadi ba ne ba itse go aga dibupi tse di tshelang mabele empa tsona ba ne ba di bopa ka mbu le boloko. Marumo le megona le dipetlo le dithoko le dimao tsa batho ba bogologolo di sale gone le gompijeno. Dijana di sale gone se se sa tsholeng se le gone ke dipitsa le dinkgo. Le ha go ntse jalo bangoe ba sans le tsone 'me ga ba di dirise. Kika e diroa ka logong ja mokgolo. Kika le motshe di diroa ke babetli le mongoe eo o ka itseng go e dira. Kika e tle e diroe ka logong je lekima le phungoe maroba a a tsenang koa teng 'me e eploe ka petlo go diroe khuti e go tsheloang mmidi le mabele mo go lona 'me go tshoboloe ka motshe. Le gompijeno ba dire ba dikika ke bo Mnikaale le bo Gaekgoathe. Modiri eo mogolo oa tsona e ne e le Modisapudi Mabilo. Molamu o diroa ka kala ea setlhare. 'Me o diroe tlhogo e kima. Molamu o diroa ke banna gore ba tsome ka ona diphōlōhōlō, gape go no go looa ka ona. Segoe se diroa digoana tse di lomegang ha se le senyenyane. Go na le segoana se se sa goleng le se se golang. Segoe se a gabioa 'me se ntshioe dithotse le mami 'me se tshole mashi a a bidiseoang. Di diroa ke basadi. Digoana tsone di diroa ke banna ba ba lomegang batho. Makoati a mokgolo a'base matlalo le a mooka a basa dikgole tsa ditlhako. Bojang bo logoa dihutshe tsa bojang. Bo logoa ka boleta jwa ~~marutika~~ maretloa ke banna le basimane ba ba ithutileng go loga. Tlatla
7. eona e ne e logoa ke banna le basadi ba ba itseng go loga. Tlatla e ne e tshela mabele le mmidi. Gompijeno ga di tshole di diroa ke ope, 'me ka ga mo ga dio. Masame ona o diroa meseme e e alogang gape go no go agoa matlo ka ona bogologolo. O no o logoa ke basadi. Le gompijeno go sa ntse go na le basadi ba ba itseng go o loga. Lentsoe jona le ne le diroa lelala je le silang mmidi le mabele le tootse e e lootsang dilepe le dithipa. Malala le ditootso tsa Setsoana di sa dirisioa le gompijeno. Batho ba ba neng ba dira dilo tse, ba ne ba di rekisa 'me ba di ithikisetsa. Gatoe lerumo le ne le rekoa ka nku kgotsa puḏi. Ga gona ope eo o

MMM

/itseng.....

itseng gore motshimolodi oa go dira dilo tse ke mang. Gatoe badire ba dilo tse ba ithutile mo bagologolong. Gatoe tshipi e ne e epioa koa molepolole ha Betsoana ba ise ba phatlhalale koa mahatshing a bone. 'Me banna ba ne ba ithutile go thula tshipi e e borale 'me ba e rire e e dirisiang. Bathudi le balugi ba ne ba tlhokometsoe thata ke batho gonne ba ne ba ba direla dilo tse ba di tlhokang. Eo mongoe le mongoe oa bathudi le balugi le babupi o na a rekisa ka moo o ratang ka gone hela.

- Ditiro tsa lelapa: Ditiro tsa mo tlung ke go sila mabele le mudi le go tlhobola, go apaa, go tlhatsoa dijelo, go tlhatsoa diaparo, go dila, go hiela, go ga metsi, go roalela dikgong le go aga digotlo. Molao oa batsadi mo baneng ba bone ke gore: Ha ngoana oa moreetsana a tsoga a tsee lehielo a kgope mo tlung le mo
8. lapeng le gone a alotse bolao joa gagoe. Ha a se na go hiela a dire dijo tse di tlaa jaoang ke ba legae. Gape ha a bona gore lelapa le robolegile a tsee boloke a dile. Ha lomota ja ntlo le shutllegile o tshoanetse go le dila. Betsoana ba re ngoana oa mosetsana ga a rutoe go dira dilo ka metlha eotlhe. 'Me ha ngoana a sa dire maatlametloale bobodu gaa ratege. Ngoana oa mosetsana ke mosadi oa motse, 'me ha a ba ithuti tiro o tlaa dira jalo koa moteing oa gagoe. Ngoana oa mosimane le ene o rutoa go hiela le go dira dijo. Empa ga a dile. O ga metsi a roalele le dikgong. Bana ba rutoa tiro ke mmabone ha a ntse a dira a ba kaela gore ha ba godile a bone go ikhutsa. Tiro ea ntlo ga e ilile ope go e dira. Monna le ene o ka hiela ha a sena bana. 'Me ha ba le gone ke tlhabisa ditlhong ha a ka hiela. Mosadi eo mongoe le eo mongoe o ela ntlo ea gagoe tlhoka ka go e dila le go aga dikago tse di itshakileng. Le gone bana ba gagoe ba tlhapisioe ka matsatsi otlhe gore ba lebege sentle ba se ka ba tsenaa ke botlhoko ka ntlha ea leshos. Mosadi eo o sa eleng dilo tsa gagoe le ntlo ea gagoe tlhoko gatoe o madulo a tshoene. Seane sa Betsoana sa re: "Bontle joa mosadi ke maatla (diatla).

9.

Banyana

Thuto: Bana ba Betsoana ha ba sale ba botlana ba thusa batsadi ba bone mo motshegaring. Tiro ea bone ke go rongoa mo gae. Ba ba

MMM

/basimane.....

basimane ba disa dipotsane le marole, ba basetsana ba dira dijo, ba roalela dikgong ba ga metsi. Ba rutoa le go dira ditiro tsa legae le tsa go ela bana ba banyenyane tlhoko. Motshameko oa bana ba Betsoana ke go tshatshea, go keta, go tlola ntimo, go dira khuparele, le go tshameka moskele le go itsubalana, le moranodisa marole ga se malepa. Go tshatshea go tshamekoa ke basimane ba kopana le basetsanyana. Ba epa manuti a matlhano 'me ba tshotse thokolo ea pudi 'me ba tshameke ka bongoe jalo go hitlhela ba hela. Thokolo eeo e tsoa ke eo o tshimololang 'me a katele mahuti a matlhano a. Jaanong a ree eo mongoe a re a e bolele mo e gone thokolo, eo e shubileng. Ha eo a sa supi lehuti je e mo go jone eo o tshatsheileng a e ntshe gape a katolole mahuti a ba a katloa otlhe jaanong a ba a tshotse. Ha eo o supang a ka lebaganya mo e gone o tsoa thokolo 'me go tshatshea ena jalo jalo. Bana ba Betsoana ba rutoa go nna le maitseo le masisi, le go tshaba bagolo le go bua ka boikokobetso le bagolo. Bana ba rutos ke batsadi ba bone le gone ba itse gore eo mongoe le eo mongoe eo motonna mo go bone ke nna-bone le rra-bone. Ga ba itse go gana le ha ba rongoa ke mothe eo ba sa mo itseng, ba tsamaea koa 10. ntle go puo. Ba tsamaea ka bonako ha ba rongoa ke ba ba tonna. Batswana ba re ngoana oa mosetsana a se ka a tshoara ntsa ka mogatla, le gone a seka a tlola diphate tsa basimanyana. Mosimanyana ga a gore losho kgotsa motshe. Baroetsana ba ba tseneng mo dingoagang tsa basadi ba itse ka go ikgaphe mo metlhaleng ea gagoe. Ka nako ea bogologolo ha ne ba tsoala mesese ea diphuduhudu. Baroetsana ba neoa melao e e ba rutang gore ba itshoare sentle. E ne e re ha ba tsoa lebololong ba apare dibaga tsa makgabo gore go itseee ha e le basadi. Baroetsana ba ne ba sa beele moriri jaaka ba gompijeno. Ba ne ba sa dule diphate tse di duloang ke batho botlhe. Gape di aparo tsa bone di ne di sa beee mo matlhong a batho. Ba ne ba sa dumedise banna kgotsa makau ka matsogo ha ba tahidile noka. Le ha go le jalo makgarebe le makau ba tlhakana hela koa medirong kgotsa mo metshamekong. 'Me ba ne ba kopana ka molao ha e le gore mosimane o tshoanetse o nyala moroetsana. Baroetsana le makau ga ba na boitaolo bope jo ba bo letleleloang.

MMM

/Bana.....

Bana ba metlheng eeo ba ne ba sa itse go dira botsalanyana joa sephiri kgotsa go ratana koa ntle ga tumalano ea batsadi. E ne e re ha mosimane a godile a batleloe mosadi 'me a mo nyale leha a sa mo rate. Bana ba Betsoana ba bangoe ba alahioa ka pitsa ea moithatisho gore ba nyalo. Ba tlhatlheloa mo tlung 'me ba tlhapisoe ka one gore ba ratoe ke makau. Ditlhare tse di rekekoa li. mo dingakeng. 'Me ga go na se se ka tlholang se di ntsha kgotsa di hela gonne di diriloe jalo gore di hele.

MM

ENDS. S. 250